

วัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาารายรอบชุมชนริมคลองบางหลวง

ปารีชาติ ประคองจิตร

"ผมมีข้อคิดว่า เราควรใช้เวลากับคนที่เรารักมากที่สุด เพราะเราไม่รู้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร ทำดีกับคนที่เรารักทุกวัน พรุ่งนี้ไม่รู้ว่าเราจะทำได้ทำดีแบบนี้อีกไหม เพราะผมเจออะไรมาเยอะมาก เมื่ออาการดีขึ้นมากแล้วผมกลับมาอยู่กับแม่ พร้อมด้วยภรรยาและลูกชายที่คลองบางหลวง ๔๒๓/๑ ซอยเพชรเกษม ๒๘ แยก ๒๒ แขวงคูหาสวรรค์ บ้านหลังนี้อยู่ติดกับร้านกาแฟบอสซาที่คุณตึก-ชานนุช เข้าร้านเพื่อโชว์รูปภาพและขายกาแฟ เลขที่ ๔๒๗ ซอยเพชรเกษม ๒๘" พุทธา มะโนแจ่ม ชายคนนี้เป็นคนธรรมดาๆ คนหนึ่งที่ไม่ใช่ผู้วิเศษ แต่เป็นคนที่มีชีวิตมีสีสันเล่าถึงชุมชนเก่าแก่แห่งนี้

ชุมชนในละแวกคลองบางหลวงเป็นย่านชุมชนเก่าแก่ที่มีมาช้านาน ที่มาของความเป็นบางช้างหลวงหรือบางหลวงในปัจจุบันนั้น ย้อนไปตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าตากสิน ที่เมื่อครั้งทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งเมืองหลวงใหม่ที่กรุงธนบุรีศรีมหาสมุทร บรรดาขุนนางข้าราชการใหญ่น้อยจึงพากันอพยพมาตั้งรกรากสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่กันตามริมฟากน้ำฝั่งปากคลองตลาด ส่วนย่านฝั่งอื่นๆ เป็นบ้านศิลปิน เป็นบ้านที่รับเลี้ยงเด็ก ฝ่ายหญิงชื่ออารีย์ ฝ่ายชายเป็นนายทหารอากาศ รายรอบไปด้วยร้านค้าเป็นตลาดอยู่ริมคลองบางหลวง จึงมักเรียกกันว่าคลองบางช้างหลวงแต่นั้นมา แล้วค่อยกร่อนสั้นมาจนเรียกว่าคลองบางหลวงในทุกวันนี้ บ้านศิลปินก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๙ มิ.ย.๒๕๕๓ เป็นบ้านไม้เก่าทรงมะนิลารูปตัวแอล สร้างล้อมเจดีย์เก่าสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง สันนิษฐานว่าเป็น ๑ ใน ๔ ของเจดีย์ แต่ละทิศที่กำหนดเขตพื้นที่เก่าของวัดกำแพง บ้านหลังนี้เป็นของตระกูลช่างทองเก่าแก่ ต่อมาปรับปรุงบ้านเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ด้านบนของอาคารเปิดเป็น Gallery สถานที่โชว์ผลงานศิลปะเพื่อให้คนรักศิลปะและบุคคลทั่วไปเข้าชมวันเสาร์-อาทิตย์

เมื่อค้นคว้าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนในสารานุกรมวิกิพีเดียเสรี ในส่วนลักษณะทางกายภาพคลองบางหลวงนั้น ย้อนกลับไปได้ถึงครั้งกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ราวปี พ.ศ.๒๐๘๕ ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการขุดคลองลัดขึ้น เชื่อมลัดจากแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิมที่มีลักษณะอ้อมลดเลี้ยว โดยขุดเชื่อมระหว่างปากคลองบางกอกน้อย ลัดตัดตรงไปยังปากคลองบางกอกใหญ่ เรียกว่าคลองลัดบางกอก ยังผลให้สายน้ำจากคลองลัดที่พุ่งตรงแรงและเร็วเกิดขยายตัวกว้างออก สายน้ำเปลี่ยนทิศทางเดินจากคลองลัดบางกอกกลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ คือแม่น้ำเจ้าพระยาดังที่เห็นในปัจจุบัน

ชุมชนคลองบางหลวงเป็นชุมชนท้องถิ่นริมคลองบางกอกใหญ่ เป็นชุมชนโบราณที่มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เชื่อกันว่าบริเวณละแวกย่านวัดคูหาสวรรค์เคยเป็นย่านกลางเมืองธนบุรีเดิมในสมัยอยุธยา ครั้นเมื่อสมเด็จพระไชยราชา โปรดให้ขุดคลองลัดบางกอกและคลองลัดนั้นขยายตัวกว้างออก จึงเกิดการเคลื่อนย้ายตัวเมือง มีการตั้งป้อมปราการอยู่ที่ละแวกคลองบางกอกใหญ่ ดังที่ปรากฏในพงศาวดารรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ว่า โปรดให้เจ้าพระยาวิไชยเณทร์เป็นแม่กองสร้างป้อมขึ้นที่เมืองธนบุรี ซึ่งก็คือบริเวณป้อมวิไชยประสิทธิ์ ไกลวัดแจ้งหรือวัดอรุณราชวรารามฯ ปัจจุบัน

ครั้งสมัยกรุงธนบุรี ละแวกสองฟากคลองบางกอกใหญ่จึงเฟื่องฟูขึ้นอีก เนื่องจากบรรดาข้าราชการบริพารในสมเด็จพระเจ้าตากสินพากันย้ายมาจับจองสร้างเหย้าเรือนกันขึ้นจนคึกคักทั้งสองฟากฝั่ง จึงได้เรียกขานละแวกย่านนี้ว่าคลองบางลำหลวงนั่นเอง เล่ากันว่าย่านวัดคูหาสวรรค์ วัดกำแพงบางจากเป็นย่านที่สมเด็จพระเจ้าตากสิน และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งทรงเป็นขุนศึกคู่พระทัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เคยเสด็จมายังละแวกย่านนี้ด้วย และเมื่อได้ทรงทราบสักการะองค์พระประธานแห่งวัดศาลาสีหน้าหรือวัดคูหาสวรรค์ในปัจจุบัน ทรงต้องพระทัยในความงดงามขององค์พระประธานวัดแห่งนี้เป็นอย่างมาก เป็นพระพุทธรูปปางมารผจญสลักด้วยศิลาแลง ดังที่ในภายหลังเมื่อเสด็จปราบดาภิเษกขึ้นเป็นองค์ปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี และโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์หรือวัดโพธารามขึ้นใหม่ในปี ๒๓๓๑ แล้วเสร็จในปี ๒๓๔๔ พระราชทานนามว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส และโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระประธานจากวัดศาลาสีหน้าหรือวัดคูหาสวรรค์ มาเป็นพระประธานแห่งวัดพระเชตุพนฯ อีกด้วย โดยทรงบรรจุพระบรมธาตุไว้ แล้วพระราชทานนามว่า พระพุทธเทวปฏิมากร องค์พระพุทธเทวปฏิมากรเป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยา ปางสมาธิ ขนาดหน้าตัก ๖๒ นิ้ว หรือหน้าตักกว้าง ๕ ศอก คืบ ๔ นิ้ว ความสูงถึงพระรัศมี ๗๙ นิ้ว วัสดุสัมฤทธิ์ลงรักปิดทอง

โดยต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เป็นการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.๒๓๗๕ โปรดเกล้าฯ ให้หรือพระอุโบสถเก่าซึ่งสร้างไว้ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑ และทรงสร้างใหม่ให้ใหญ่โตยิ่งขึ้น ในส่วนฐานองค์พระโปรดให้ขยายใหม่เป็น ๓ ชั้น พระสาวกเดิมมี ๒ องค์ ทรงสร้างเพิ่มขึ้นอีก ๘ องค์ รวมเป็นพระสาวก ๑๐ องค์ดังเช่นทุกวันนี้

ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้อัญเชิญพระบรมอัฐิในหลวงรัชกาลที่ ๑ มาบรรจุไว้ในพุทธอาสน์พระพุทธเทวปฏิมากร ทั้งยังทรงสร้างพระอุณาโลมถวายพระพุทธเทวปฏิมากรไว้ในครั้งนั้นด้วย นอกจากนี้เมื่อครั้งทรงผ่านพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยสถลมารคเมื่อ ณ วันอังคาร เดือน ๖ แรม ๕ ค่ำ ปีกุน พ.ศ.๒๓๙๔ ครั้งนั้นพระองค์ได้เสด็จฯ ไปประทับพระอุโบสถและทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธเทวปฏิมากรเป็นปฐม จึงนับเป็นพระราชประเพณีนับแต่นั้นสืบมา คือเมื่อเสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยสถลมารค ย่อมประทับ ณ พระอุโบสถเพื่อทรงกระทำสักการบูชาพระพุทธเทวปฏิมากรสืบต่อมาทุกรัชกาล

โดยในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๒ เนื่องในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ ได้เสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนครโดยขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค และได้ทรงสักการะพระพุทธเทวปฏิมากร และพระสรีรางคารพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ

ส่วนที่วัดศาลาสีห่านัน ในหลวงรัชกาลที่ ๑ โปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และเสนาสนะ ขึ้นอีกเป็นอันมาก ทรงสถาปนาจากวัดราชฎีให้เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร พระราชทานนามใหม่จากวัดศาลาสีห่านันมาเป็น "วัดคูหาสวรรค์วรวิหาร" และพระราชทานองค์พระประธานองค์ใหม่ให้ไว้แทน มีพระนามว่า พระพุทธเทวณภมิตพิชิตมาร ลักษณะเป็นปางสมาธิอันเป็นพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๑ หน้าต่างพระอุโบสถลงรักปิดทองแบบศิลปะจีน และมีเจดีย์ ๑ องค์ตั้งเรียงกันอยู่ ที่วัดคูหาสวรรค์มีเจ้าอาวาสปกครองต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๑๐ ในบริเวณชุมชนคลองบางหลวงยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณอีกหลายจุด เช่น วิหารหลวงพ่อสุวรรณคีรี ตั้งอยู่ในโรงเรียนสุธรรมศึกษา ที่อยู่ใกล้กันกับวัดคูหาสวรรค์ ลักษณะเป็นวิหารเล็กๆ แลคล้ายศาลเจ้าแบบจีน ภายในประดิษฐานหลวงพ่อสุวรรณคีรีที่เป็นพระพุทธรูปประธานปางสมาธิ โดยผู้คนมักแวะเวียนมาขอพรด้านสุขภาพ การงาน การเงิน ตลอดจนบุตรหลาน ปัจจุบันวัดได้ยุบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวัดคูหาสวรรค์ มีธรรมเนียมการแห่หลวงพ่อสุวรรณคีรีให้ประชาชนได้สักการบูชา

อีกวัดหนึ่งที่อยู่ไม่ไกลกันและตั้งอยู่ริมคลองบางหลวงเหมือนกันคือ วัดกำแพงบางจาก พระอุโบสถเป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนปลาย มีภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปอันงามวิจิตรตั้งอยู่บริเวณหน้าพระอุโบสถ ภายในเป็นที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่อบุชราคัม พระประธาน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ได้รับการซ่อมแซมในสมัยรัชกาลที่ ๓ องค์พระพุทธรูปภายในวัดมักมีพุทธลักษณะตามคตินิยมในรัชกาลที่ ๓ โดยพุทธลักษณะพระพุทธรูปในสมัยอยุธยามักมีพระถันหรือหน้าอกนูนออกมา ภายในอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวข้องกับตำนานของโลกตามคติไตรภูมิ มีภาพทศชาติชาดกตามคติโบราณ มีภาพวาดเสาชิงช้าของประเทศไทย ประเทศเดนมาร์ก บริเวณป้อมป้องปัจจามิตร แสดงถึงการทำมาค้าขายกับชนต่างชาติ

ลานหน้าพระอุโบสถ ทั้งด้านซ้ายและด้านขวา มีพระวิหารหลังเล็กอยู่ข้างละหลัง หลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบ้านแหลมจำลอง ส่วนวิหารอีกฝั่งถูกปิดตายมากกว่า ๘๐ ปี เพิ่งเปิดเมื่อไม่นาน ภายในพระวิหารมีพระพุทธรูปโบราณจำนวนมากทำจากสัมฤทธิ์และไม้ ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร พระพุทธรูปปางมารวิชัย และยังมีพระพุทธรูปยืนทรงเครื่องปางห้ามญาติอีกจำนวนมาก ห่มจีวรลวดลายวิจิตรงดงาม พระพักตร์แบบหน้าหุ่น ไม่มีพระถัน ซึ่งเป็นพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓

วัดกำแพง บางจาก ตั้งอยู่เลขที่ ๒๙๙ ซอยเพชรเกษม ๒๐ ถนนเพชรเกษม แขวงบางจาก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ริมคลองบางหลวง หรือเรียกว่าคลองบางกอกใหญ่ตอนใน ช่วงที่เรียกกันว่าคลองซักพระ โดยตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของฝั่งคลองบริเวณหัวมุมปากคลองบางจาก ซึ่งเป็นคลองแยกจากคลองซักพระ เข้าไปทางทิศใต้ คลองซักพระหรืออีกชื่อหนึ่งว่าแม่น้ำอ้อมเป็นสายของแม่น้ำเจ้าพระยาไหลจากคลองบางกอกน้อยไปออกคลองบางกอกใหญ่ สมัยก่อนมีประเพณีซักพระจากวัดนางชี ซึ่งอยู่บริเวณปากน้ำภาษีเจริญ โดยใช้เรือพายลากเชือกจูงเรือใหญ่ไปตามลำคลองสายนี้สู่ทิศเหนือเป็นทักษิณาวัตรพระนคร ซึ่งจะทำเป็นประจำในวันแรม ๒ ค่ำ ๑๒

ภายในวัดยังมีเจดีย์บรรจุอัฐิทรงกลมทางทิศใต้ของพระอุโบสถ ที่ส่วนฐานมีแผ่นศิลาจำหลักข้อความซึ่งสรุปได้ว่า เจดีย์นี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกและใช้บรรจุอัฐิของ "พระพิศาลผลพานิช" เดิมชื่อ จินสือ เป็นขุนนางเชื้อสายจีนซึ่งรับราชการตำแหน่งสำคัญในกรมท่าซ้าย และตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเจ้าพระยาฝั่งทิศตะวันตกหรือฝั่งธนบุรี บริเวณศาลเจ้าโรงฟอกหนัง สันนิษฐานว่าพระพิศาลผลพานิชเป็นผู้ออกทุนทรัพย์ซ่อมแซมวัด

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้เคยเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคมาทรงทอดพระกฐินต้นเป็นการส่วนพระองค์ที่วัดกำแพง บางจาก โดยทอดพระเนตรเห็นพระพุทธรูปที่อยู่บนผนังด้านหน้าพระอุโบสถนั้นสวยงามมาก จึงทรงต่อเรือแล้วขึ้นฝั่งมาหน้าวัดกำแพงบางจาก เพื่อมาไหว้พระพุทธรูปที่อยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ และเข้าไปกราบพระประธานในพระอุโบสถด้วย และยังได้พระราชทานแจกันกิ่งไผ่ไว้หนึ่งคู่โดยลงพระปรมาภิไธยกำกับไว้ ซึ่งท่านเจ้าอาวาสได้เคยเก็บรักษาไว้ แต่ก็ถูกขโมยลักไปนานกว่าสิบปีมาแล้ว กำแพงแก้วเป็นกำแพงทึบก่ออิฐถือปูน ขณะนี้เหลือให้เห็นเพียงส่วนบนไม่ถึงเมตร

ในแถบย่านชุมชนคลองบางหลวงละแวกนี้นอกจากมีวัดคูหาสวรรค์ วัดกำแพง บางจากแล้ว ยังมีวัดทองศาลางาม วัดโบสถ์อินทราสารเพชร วัดยาง บางจาก ให้เข้าไปกราบสักการะองค์พระและเดินเที่ยวชมความงามของวัดอีกด้วย มีชุมชนกำแพงทองพัฒนา ตลาดน้ำคลองบางหลวง ตลาดต้องชม มีครัวคุณอ้อย ริมคลองบางหลวงมีอาหารไทยจำหน่ายมากมาย มีข้อความ "ท่านมาเราดีใจ ท่านจากไปเราคิดถึง ชาวคลองบางหลวงวางใจได้ใจก็เบา ถือเอาไว้มันก็ทุกข์ อยากรู้อยากเบา มาที่คลองบางหลวง ถึงแล้วนะ" นอกจากนี้ยังมีสถานที่น่าสนใจท้องถิ่นอีกด้วย อาทิ บ้านศิลปินคลองบางหลวง, ตลาดน้ำคลองบางหลวง ซึ่งทั้งสองแห่งตั้งอยู่ริมน้ำคลองบางหลวง สามารถเดินลัดเลาะเลียบบคลองเชื่อมต่อถึงกันได้.

ที่มา : ปารีชาติ ประคองจิตร. (11 เมษายน 2564). *วัดเก่าแก่สมัยกรุงศรีอยุธยาารอบชุมชนริมคลองบางหลวง*. ไทยโพสต์.5.